

COIFUL ROMAN DE LA BUMBEȘTI

DE

LIVIU PETCULESCU și PETRE GHEORGHE

Piesa pe care o publicăm aici a fost descoperită de C. S. Nicolaescu-Plopșor în cursul campaniei de săpături arheologice din 1937 executate în castrul roman de la Bumbești (jud. Gorj)¹. Face parte din colecțiile Muzeului județean Gorj, din Tîrgu Jiu (inv. 448).

Coiful (fig. 1) a fost lucrat din tablă de bronz ciocănită, avînd patina verde-închis. Dimensiunile actuale (nerestaurat) : $\hat{r} = 0,185$, $l = 0,205$ m. Diametrul calculat al calotei este de aproximativ 0,21 m.

Din coif nu s-a păstrat decît calota, turtită pînă la aplatizare, globulară în jumătatea inferioară, ridicîndu-se apoi într-un vîrf conic gol, suprapus inițial de un buton, acum pierdut. Pe o distanță de 4 cm de la vîrf în jos, se observă clar urme de ciocănire. Marginea inferioară a calotei este răsucită înăuntru în formă de rulou, pentru a evita eventualele răniri ale purtătorului.

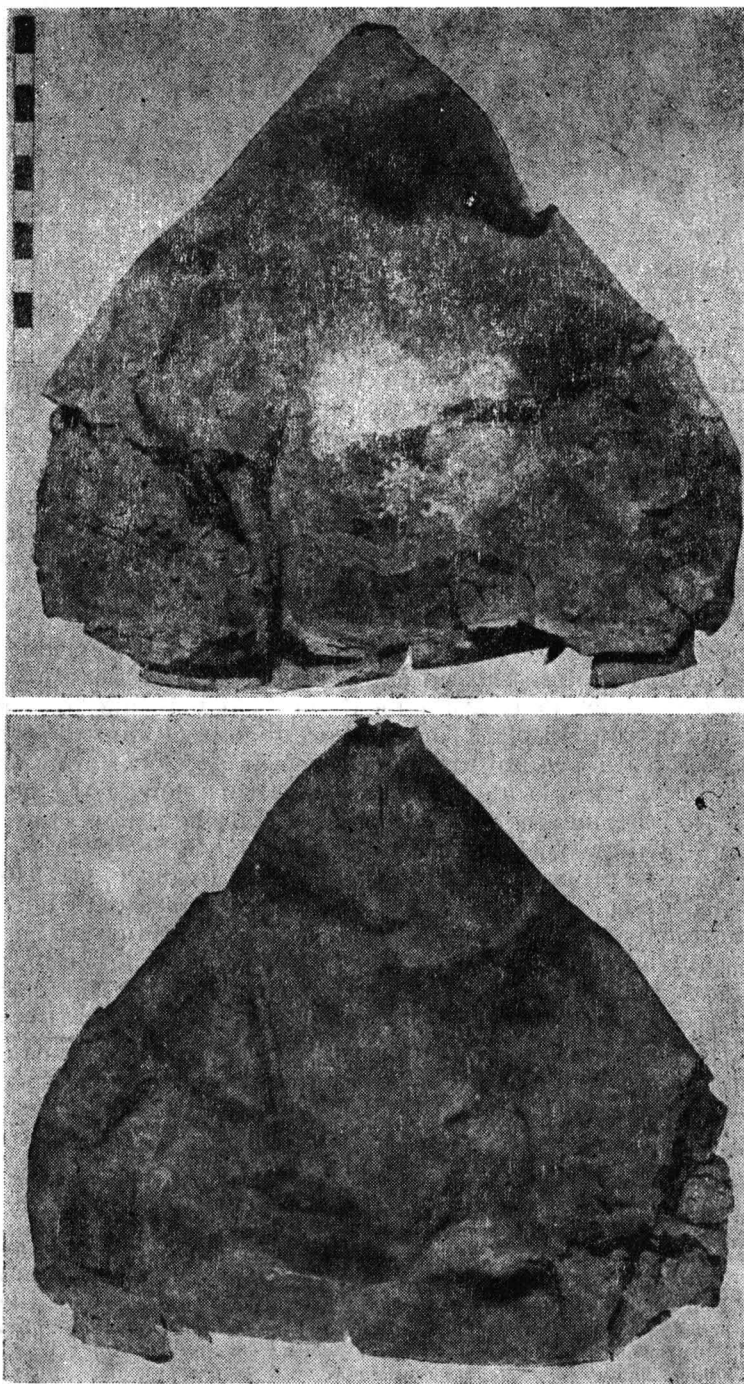
Calota prezintă o serie de fisuri și rupturi care au existat încă din timpul utilizării coifului, fapt ce explică unele reparații executate destul de rudimentar. Astfel, pe o lățime de 13 cm și o înălțime de 7 cm de la margine, calota este dublată în interior de o fișie de tablă de bronz rectangulară, fixată prin nituri mici, al căror cap era format dintr-un pătrat de tablă, păstrat la unele din ele. Alte fisuri neregulate, pe mijlocul calotei și spre margine, au făcut necesară o consolidare pe suprafețe mai mici, executată după aceeași tehnică. Toate aceste deteriorări grave ale calotei se datoresc probabil unor lovituri primite în lupte. Dealtfel, starea în care a fost descoperit coiful : fără obrăzare și apărătoare de ceafă, cu butonul terminal scos și calota deteriorată, ne determină să considerăm că el a fost abandonat după ce i s-au recuperat toate părțile încă utilizabile. Calota a fost și ea aplatizată prin ciocănire, probabil intenționat, pentru a fi refolosită ca deșeu destinat retopirii în „fabrica” din castru².

Printre coifurile romane publicate există doar două analogii : cel descoperit în împrejurimile localității Dakovo din Bosnia³ și cel descoperit într-un mormînt tumular la Briastovets (Karaagaci) (r. Burgas,

¹ D. Tudor, OR³, 1968, p. 14, 270. Nepublicarea săpăturilor și lipsa notelor de șantier nu permit stabilirea mai precisă a locului de descoperire.

² Pentru existența unor *fabrice* în castrale de unități auxiliare, în care se rețeau obiectele de bronz deteriorate și se turnau altele noi, vezi mai nou Jurgen Oldenstein, *Zur Ausrüstung römischer Auxiliareinheiten*, BerRGK, 57, 1976, p. 68—79 (cu bibliografia).

³ V. Hoffiller, *Oprema rimskoga vojnika u prvo doba carstva*, Vjesnik-Zagreb, 11, 1910—1911, p. 191—192 (coiful nr. 27) ; H. Russell Robinson, *The Armour of Imperial Rome*, Londra, 1975, p. 83, 85, pl. 237 ; idem, *What the Soldiers wore on Hadrian's Wall*, Newcastle upon Tyne, 1976, p. 29, 37.

Fig. 1. Coiful roman de la Bumbești.

R. P. Bulgaria)⁴. Pe baza asemănării cu coifurile arcașilor orientali de pe Columna lui Traian⁵, ele au fost încadrate de H. Russell Robinson între coifurile purtate de infanteria auxiliară, tipul D, posibil ale unor *cohortes sagittariorum*⁶. Coifurile de la Dakovo și Briastovets se deosebesc însă de cel de la Bumbești prin aceea că sînt decorate cu reprezentări de zeități romane lucrate „au repoussé”, avînd un aspect mult mai „romanizat”. Această particularitate a lor se datorează poate faptului că au aparținut unor ofițeri inferiori.

Astfel, este foarte probabil că și coiful de la Bumbești a fost utilizat de un soldat roman dintr-o unitate auxiliară înarmată după moda orientală. Dintre cele două unități staționînd succesiv în castrul de la Bumbești, singura ce putea avea influențe orientale în echipament era *cohors IV Cypria civium Romanorum*, cantonată aici imediat după cucerire⁷. La începutul secolului al III-lea, mai precis în anul 201, în acest castru este deja atestată o altă unitate *cohors I Aurelia Brittonum milliaria Antoniniana*⁸. Deoarece, așa cum se admite în general, ultimele evenimente dinaintea anului menționat, care au determinat schimbări în dislocarea unităților romane din această regiune, au fost războaiele marcomanice, coiful, aparținînd unui soldat din *cohors IV Cypria*, se datează în primele trei sferturi ale secolului al II-lea. El se încadrează, în acest fel, în epoca în care utilizarea tipului respectiv este dovedită de reprezentările de pe Columna lui Traian sau de pe un monument funerar descoperit la Housesteads, al unui arcaș din *cohors I Hamiorum sagittariorum*, datat 125–140 e.n.⁹. Pornind de la aceste repere cronologice, considerăm că, cel puțin în stadiul actual al documentării, coifurile „orientale” fac parte din armamentul unităților auxiliare romane în perioada cuprinsă între sfîrșitul secolului I și al treilea sfert al secolului al II-lea¹⁰.

După coifurile romane de la Lunca Mureșului¹¹ și Berzovia¹², cel de la Bumbești este al treilea descoperit pe teritoriul provinciei Dacia,

⁴ I. Velkov *Izvestija Sofia*, 5, 1928–1929, p. 15–20, fig. 7–9, pl. 3–5; *Thracian Treasures from Bulgaria*, Londra, 1976, p. 82, nr. 420; H. Russell Robinson, *What the Soldiers...*, p. 29. Indicarea bibliografiei bulgare a acestei piese o datorăm prof. dr. H. Klumbach (Mainz), căruia îi mulțumim și pe această cale.

⁵ C. Cichorius, *Die Reliefs der Trajanssäule*, Berlin, 1896–1900, scenele CVIII–CIX (relieful 289).

⁶ H. Russell Robinson, *The Armour...*, p. 83, 85.

⁷ D. Tudor, *OR*⁴, 1978, p. 270 (cu bibliografia).

⁸ *Ibidem*.

⁹ H. Russell Robinson, *What the Soldiers...*, p. 29, 32.

¹⁰ La încercarea de a stabili cronologia tipului de coif oriental nu ne-am bazat pe coifurile de la Briastovets și Dakovo, date insuficient de precis, mai mult prin analiza decorului, primul în secolul I e.n. (vezi nota 4), iar al doilea la sfîrșitul secolului al II-lea sau începutul celui de-al III-lea (vezi nota 3).

¹¹ ArchÉrt, 8, 1888, p. 184–185; CIL, III, 8 079; Chr. Vlădescu, *Considerații tipologice asupra coifului roman de la Lunca Mureșului*, SMMIM, 10, 1977, p. 33–36, afirmă că piesa s-ar încadra în tipul Niederbieber. În realitate, coiful are analogii foarte apropiate cu cel descoperit la Guisborough, Yorkshire și mai ales cu cel din Sena, la Chalon, ambele dateate în secolul al III-lea e.n. și aparținînd categoriei coifurilor de paradă folosite de cavalerie. Cele două coifuri sînt încadrate de H. Russell Robinson în „Cavalry Sports”, tip IC. f. H. Russell Robinson, *The Armour...*, p. 133, pl. 391–393 (Guisborough), pl. 394–396 (Chalon).

¹² D. Protase — L. Petculescu, *Coiful roman de la Berzovia*, Banatca, 3, 1975, p. 85–89.

care intră în circuitul științific. La acest număr, deocamdată foarte redus, se adaugă însă alte piese, ca masca de coif de lingă Bomula¹³, precum și o serie de fragmente inedite, în special obrăzare, care completează imaginea unității de dotare a armatei romane în epoca imperială.

LE CASQUE ROMAIN DE BUMBEȘTI

RÉSUMÉ

Le casque en bronze mis au jour dans le camp romain de Bumbești (dép. de Gorj), de type « oriental » (cf. H. Russell Robinson, *The Armour of Imperial Rome*, Londres, 1975, p. 85, „Auxiliary Infantry”, type D), a appartenu à un soldat de la *cohors IV Cypria civium Romanorum*. En conséquence, le casque date des années 106–180 de n.è.

Il présente toute une série des particularités : des traces de réparations rudimentaires ; l'absence dès l'antiquité des parts annexes (couvre-joues, couvre-nuque, porte-panache) et l'aplatissement intentionnel. Partant de ces observations, les auteurs supposent que le casque a été abandonné par les militaires romains comme inutilisable et qu'il était préparé pour la refonte dans la *fabrica* du camp.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Le casque romain de Bumbești.

---

¹³ D. Pappazoglu, *Muzeul Pappazoglu*, București, 1865, p. 30 ; O. Benndorf, *Antike Gesichtshelme und Sepulkralmasken*, Viena, 1878, p. 22–24, pl. 10 ; H. Russell Robinson, *The Armour...*, p. 124, pl. 363.